

О. Д. Колодницька

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7102-3870>

ResearcherID Q-5936-2016

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ

O. D. Kolodnytska

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

COMMUNICATIVE CULTURE OF THE FUTURE PHYSICIAN

Анотація. У статті проаналізовано сутність понять «комунікація», «спілкування», «комунікативна культура». З'ясовано, що обов'язок майбутнього лікаря полягає не лише в організації процесу лікування, а й у безпосередньому спілкуванні з пацієнтами, родичами, друзями та колегами хворих. Обґрунтовано, що професійне мовлення майбутнього лікаря має величезне психотерапевтичне значення і є потужним засобом впливу на пацієнта, необхідним для правильної діагностики та ефективного лікування захворювань. Комунікативна культура є сукупністю професійних якостей, моральних цінностей і комунікативних умінь майбутнього лікаря. Розглянуто основні якості формування професійно-комунікативної культури майбутнього лікаря (доброзичливість, емпатійність, комунікабельність, рефлексивність, урівноваженість). Доведено, що комунікативні якості визначають продуктивність і результативність професійної діяльності та є одним із критеріїв сформованості комунікативної культури майбутнього лікаря. Професійні якості, моральні цінності та комунікативні вміння, що реалізуються під час спілкування в системі взаємовідносин «лікар – пацієнт», визначають рівень сформованості професійно-комунікативної культури майбутнього лікаря.

У матеріалах підготовки до заняття з англійської мови та англійської мови за професійним спрямуванням у системі Moodle подано не лише текстовий, а й відеоматеріал із тем, що вивчаються, з метою візуалізації навчальної інформації. Видано навчальні посібники “Video Activity Book” для студентів першого та другого курсів медичного факультету для забезпечення теоретичної та методичної бази формування комунікативних якостей і вмінь студентів як однієї зі складових професійно-комунікативної культури майбутніх лікарів.

Ключові слова: комунікація; спілкування; комунікативні якості; комунікативні вміння; комунікативна культура.

Abstract. The article analyzes the essence of the concepts “communication”, and “communicative culture”. The future physician’s responsibility is not only to treat but also to communicate directly with patients, their relatives, friends, and colleagues. The professional language of the future physician has a huge psychotherapeutic value. It is a powerful means of influencing the patient which is necessary for the making correct diagnosis and effective treatment of diseases. Communicative culture is a set of professional qualities, moral values, and communication skills of the future physician. The main qualities of the formation of professional and communicative culture of future physician (friendliness, empathy, sociability, reflectivity, balance) are considered in the article. Communicative qualities determine the productivity and efficacy of professional activity. They are one of the criteria for the formation of professional and communicative culture of future physicians. Professional qualities, moral values, and communication skills which are realized during communication in the system of relationships “physician – patient” determine the level of formation of professional and communicative culture of the future physician.

The practical class materials for English and Professional English in the Moodle system consist of not only texts but also videos in order to visualize the studied topics. The manual “Video Activity Book for the second-year students” and the textbook “Video Activity Book for the first-year students” have been published to provide a theoretical and methodological basis for the formation of communicative qualities and skills of medical students as one of the components of the professional and communicative culture of future physicians.

Key words: communication; communicative qualities; communication skills; communicative culture.

Вступ. Сучасний ринок праці вимагає висококваліфікованих медичних працівників, які опанували не лише професійні знання в межах обраної спеціальності, а й поєднують фундаментальні знання та ґрунтовну практичну підготовку з конкретної галузі, формують власні погляди на світ і на своє місце в ньому, а також успішно розв’язують різно-

манітні життєві проблеми у складних непередбачуваних ситуаціях.

Випускники вищих медичних навчальних закладів інколи відчувають комунікативні труднощі у своїй професійній діяльності [2, с. 43]. Таким чином, основні завдання, поставлені перед професійною освітою, тісно пов’язані з підготовкою висококваліфікованого фахівця, що не лише володіє

необхідним обсягом теоретичних знань, практичних умінь і навичок, а й має необхідні професійно значущі особистісні якості (активність, енергійність, ініціативність, комунікабельність, здатність швидко змінювати види діяльності, вміння налагоджувати міжособистісні, міжкультурні та суспільні взаємовідносини), професійно-комунікативні якості та вміння, котрі дають йому змогу успішно адаптуватися до майбутньої діяльності, прагнути фахового й особистісного самовдосконалення, тобто бути професіоналом, який не зупиняється у власному розвитку.

Безумовно, зважаючи на вищезазначене, виникає необхідність виховання творчої особистості майбутнього лікаря, здатної приймати нестандартні рішення, готової до постійного самовиховання, самовдосконалення та саморозвитку, а не лише до здійснення репродуктивної діяльності. Професіоналізм майбутнього фахівця медичної галузі визначається насамперед його професійними вміннями, особливе значення серед яких мають комунікативні вміння, сформованість яких вкрай важлива для формування його рівня комунікативної культури.

Мета статті – проаналізувати сутність понять «комунікація», «спілкування», «комунікативна культура»; з'ясувати особливості формування комунікативних якостей та вмінь студентів як однієї зі складових професійно-комунікативної культури майбутніх лікарів на заняттях англійської мови та англійської мови за професійним спрямуванням.

Теоретична частина. У розв'язанні проблеми професійної підготовки майбутніх лікарів до комунікативної взаємодії з пацієнтами та їхніми родичами важливим є розгляд понять: «комунікація», «спілкування», «комунікативна культура».

Термін «комунікація» (англ. – communication) походить від латинського communicatio – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, що поєднується з дієсловом communico – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, та є похідним від communis (лат.) – спільний [5, с. 19], ототожнюється з категорією «спілкування». При перекладі з багатьох мов поняття «communication» означає спілкування. В процесі обміну інформацією суб'єкти спілкуються на теми, які їх об'єднують. Будь-яка форма спілкування є формою спільної діяльності, люди завжди спілкуються в процесі певної діяльності. Поєднання діяльності однієї людини з діяльністю інших людей, які входять у певну професійну сферу, утворює спільну фахову діяльність. У спільній діяльності

формується не тільки суб'єкт-об'єктні (людина – предмет діяльності), а й суб'єкт-суб'єктні відносини (людина – людина) [5, с. 14].

Для повноцінного спілкування людина повинна мати цілу низку вмінь: по-перше, швидко і правильно орієнтуватися в умовах спілкування; по-друге, правильно спланувати своє мовлення; по-третє, знайти адекватні засоби для передачі його змісту. Сам мовленнєвий процес учені визначають як творчий, оскільки одну і ту саму думку люди висловлюють по-різному [1, с. 56].

Уміння спілкуватися є домінантною складовою будь-якої професійної діяльності людини, а в професійній діяльності в системі «людина – людина» цей аспект набуває особливої актуальності. Це, в першу чергу, стосується професії медичного працівника [4, с. 85]. Обов'язки лікаря включають не лише організацію процесу лікування, а й безпосереднє спілкування з пацієнтами, родичами, друзями та колегами хворих. Слово може мати величезне психотерапевтичне значення і може викликати важку ятрогенію – невротичний розлад, зумовлений в основному неправильною поведінкою лікаря, невмінням спілкуватися [7, с. 106]. Розвиток комунікативних якостей вкрай необхідний для професійного становлення медика, оскільки професія лікаря характеризується значною кількістю міжособистісних контактів. Таким чином, комунікативні якості є не тільки професійно важливими особистісними характеристиками, що визначають продуктивність і результативність професійної діяльності та ефективність взаємодії між лікарем і пацієнтом, а й одним із критеріїв сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх лікарів [7, с. 173].

Комунікативна культура є сукупністю професійних якостей, моральних цінностей і комунікативних умінь майбутнього лікаря, що реалізуються під час спілкування. До професійно-комунікативних якостей відносять: професійну ерудицію, спостережливість, здатність до логічного осмислення діагностичних і лікувальних маніпуляцій, тактовність, обачність; моральними цінностями є: толерантність, чуйність, ввічливість, привітність, співчуття, добротність; професійно-комунікативними вміннями є: вміння спілкуватися з пацієнтами, рідними пацієнта, колегами, підлеглими та адміністрацією [3, с. 19].

Основними якостями формування професійно-комунікативної культури майбутніх лікарів є [7, с. 175]:

– доброзичливість – здатність проявляти добре ставлення, прихильність, приязнь до партнера по комунікації;

– емпатійність – якість особистості, що передбачає її здатність співчувати людям, розділяти їх душевні переживання, здатність уявити себе на місці іншої людини, готовність надати їй допомогу;

– комунікабельність – риса особистості, яка виявляється в здатності до встановлення контактів, спілкування, товариськості;

– рефлексивність – якість, що є здатністю критично оцінювати свої дії та змінювати відповідно до цього мислення і діяльність;

– урівноваженість – моральна якість, яка виражається в здатності та звичці людини контролювати чуттєву сторону своєї психіки (почуття, емоції, бажання, звички) і підпорядковувати діяльність вирішенню свідомо поставлених перед собою задач і вимогам суспільства.

Сукупність визначених якостей є складником культури професійного мовлення медичних працівників, сформованість якої дає можливість [6, с. 30]:

– краще розпізнавати й адекватно реагувати на вербальні та невербальні знаки пацієнтів, отримувати від них більше інформації, необхідної для процесу лікування;

– більш результативно проводити діагностику, оскільки ефективність виявлення тілесних чи душевних симптомів захворювання залежить як від фахової компетенції лікаря, так і від уміння правильно, лаконічно, чітко опитувати пацієнта;

– удосконалювати культуру професійного мовлення, яке впливає на ставлення пацієнта до процесу лікування, на згоду приймати призначені йому ліки, на віру пацієнта в позитивний результат лікування;

– передавати пацієнтам медичну інформацію, яка сприятиме здоровому способу життя, що підвищить, таким чином, роль лікаря у зміцненні здоров'я населення і профілактиці захворювань;

– ефективніше діяти в особливо складних ситуаціях, що часто трапляються в медичній практиці (наприклад, необхідність повідомити пацієнтові чи його родичам про невиліковність захворювання);

– активізувати компенсаторні механізми, що підвищують психосоматичний потенціал особистості пацієнта, допомагати йому у відновленні зв'язку з навколишнім світом, руйнуванні стереотипів, створених хворобою, закласти основи для адекватного реагування на перебіг захворювання.

Варто зазначити, що основу формування комунікативної культури особистості становить досвід спілкування. Динаміка цього досвіду полягає у процесах соціалізації та індивідуалізації, що реалізуються в спілкуванні та забезпечують соціальний розвиток людини, а також адекватність її реакцій на комунікативні ситуації.

Недостатню професійну кваліфікацію лікаря не завжди зауважує хворий чи його родичі, проте невміння спілкуватися буде негативно оцінено.

Чим досконаліше майбутній фахівець опанує професійне мовлення, тим вищим буде рівень його кваліфікації. Професійне мовлення повинно передбачати формування системи інтегрованих професійних знань та вмінь. Процес інтеграції знань, головною передумовою якого є професійна мотивація, визначає нові підходи до розбудови засад підготовки спеціаліста, де професійне мовлення виступає засобом його реалізації [6, с. 18].

Формування професійно-комунікативної культури майбутнього лікаря здійснюється впродовж усього навчання у навчальному закладі під час вивчення гуманітарних дисциплін, зокрема української мови за професійним спрямуванням, англійської мови за професійним спрямуванням, та клінічних дисциплін, під час вивчення яких студенти мають змогу спілкуватись із пацієнтами, також спостерігати комунікацію між лікарями та пацієнтами.

Зважаючи на виклики сьогодення, зараз дуже важко уявити сучасного фахівця, який не володіє англійською мовою. З метою підвищення кваліфікації та конкурентоспроможності на сучасному ринку праці лікар повинен цікавитися досягненнями у науці й техніці, зокрема в медицині. Як відомо, всі наукові статті про новітні досягнення, зокрема в медицині, у провідних наукових журналах публікуються англійською мовою, а згодом перекладаються на інші мови світу. Тож на часі англійська мова є джерелом інформації та засобом розвитку комунікативних якостей і вмінь майбутнього лікаря через організацію навчального процесу.

Формування професійно-комунікативної культури студентів Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України на кафедрі іноземних мов здійснюється через поєднання традиційних методів навчання англійської мови з інноваційними, зокрема діалогічними, котрі передбачають створення комунікативних ситуацій на заняттях.

У матеріалах підготовки до заняття з англійської мови та англійської мови за професійним спрямуванням у системі Moodle подано не лише текстовий, а й відеоматеріал із тем, що вивчаються. Відеоматеріали забезпечують візуалізацію навчальної інформації та використовуються для розвитку комунікативних якостей і вмінь як складових професійно-комунікативної культури майбутнього лікаря.

На заняттях з англійської мови та англійської мови за професійним спрямуванням викладачі кафедри додатково використовують навчальні посібники “Video Activity Book” [8, 9] для студентів першого та другого курсів медичного факультету, які складаються із вдало підібраних цікавих для сприйняття відеоматеріалів і системи комунікативних вправ, розподілених на уроки відповідно до робочої програми дисциплін.

Зазначені навчальні посібники націлені на дотримання принципів особистісно орієнтованого навчання, оскільки є симбіозом логічно побудованих комунікативних вправ на розвиток чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання та письма, які дають змогу проконтролювати розуміння студентами короткометражних відеофільмів і сприяють удосконаленню навичок спілкування англійською мовою, як усно, так і письмово.

Особливої уваги заслуговують запропоновані дискусії у формі конференцій, прес-конференцій та ситуаційних задач, які спонукають студентів не лише до відтворення почутого матеріалу, а й до висловлення власних думок, переконань і вміння відстоювати власну точку зору. Безперечно, вправи до відеофільмів інтенсифікують розвиток комунікативних якостей і вмінь як складових професійно-комунікативної культури майбутнього лікаря.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищесказане, обґрунтовано, що професійне мовлення майбутнього лікаря є психотерапевтичним фактором, необхідним для правильної діагностики та ефективного лікування захворювань, і одним з факторів, що визначає успішність його професійної діяльності. Професійне мовлення є потужним засобом впливу на пацієнта, оскільки специфіка праці фахівців галузі охорони здоров'я передбачає спілкування з колега-

ми, родичами пацієнтів і безпосередньо з хворими, постійно їх підбадьорюючи, і, коректуючи їхню поведінку, у певному напрямку, необхідному для досягнення передбачуваного результату.

Оскільки лікування пацієнта не може здійснюватися без мовленнєвої діяльності, можемо констатувати, що професійна успішність майбутнього лікаря безпосередньо залежить від його комунікативних умінь. Сукупність професійних якостей, моральних цінностей і комунікативних умінь, що реалізуються під час спілкування в системі взаємовідносин «лікар – пацієнт», визначає рівень сформованості професійно-комунікативної культури майбутнього лікаря.

Зважаючи на вимоги сучасного ринку праці, рівень сформованості професійно-комунікативної культури лікарів гостро ставить проблему необхідності вдосконалення розроблених методик професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх фахівців-медиків із вмілим застосуванням новітніх засобів навчання, ефективних методів, інформаційно-комунікаційних технологій навчання на заняттях як клінічних, так і гуманітарних дисциплін.

Навчальні посібники “Video Activity Book” для студентів першого та другого курсів медичного факультету забезпечують теоретичну та методичну базу формування комунікативних якостей і вмінь студентів як однієї зі складових професійно-комунікативної культури майбутніх лікарів.

Вважаємо, що продовження подальших досліджень щодо використання інноваційних методик на заняттях з англійської мови та англійської мови за професійним спрямуванням, які сприятимуть формуванню професійно-комунікативної культури студентів медичних навчальних закладів, є актуальним. Імплементация в навчальний процес навчальних посібників “Video Activity Book” для студентів першого та другого курсів медичного факультету, інноваційних методик професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх фахівців-медиків сприятиме створенню атмосфери невимушеного обговорення різноманітних клінічних випадків і сприятиме розвитку комунікативних якостей і вмінь майбутніх лікарів.

Список літератури

1. Бабенко О. Плекаймо мовну особистість / О. Бабенко // Дивослово. – 2004. – № 4. – С. 56–59.

2. Гуменна І. Р. Комунікативна компетентність як одна із складових професійної культури майбутніх лікарів /

І. Р. Гуменна // Науковий вісник Ужгородського нац. університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». – 2020. – Вип. 29. – С. 42–45.

3. Касевич Н. М. Медсестринська етика і деонтологія : підручник / Н. М. Касевич. – К. : Інститут культурології АМУ, 2009. – 184 с.

4. Кінаш О. І. Формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів на етапі професійної підготовки / І. О. Кінаш // Медична освіта. – 2020. – № 3. – С. 84–88.

5. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / Ю. В. Косенко. – Суми : Сумський державний університет, 2011. – 187 с.

6. Лісовий М. І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах : дис... канд. пед. наук / М. І. Лісовий. – Вінниця, 2006. – 192 с. – Режим доступу : [http://](http://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/909/1/Lisovyi.pdf)

library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/909/1/Lisovyi.pdf.

7. Остраус Ю. М. Комунікативні якості як критерій сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів / Ю. М. Остраус // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки». – 2016. – Вип. 1. – С. 172–179.

8. Kuchma M. O. Video Activity Book for the first-year students speciality 222 “Medicine” : textbook / M. O. Kuchma, O. D. Kolodnytska. – Ternopil : TSMU, 2019. – 76 p.

9. Kuchma M. O. Video Activity Book for the second-year students speciality 222 “Medicine” : manual / M. O. Kuchma, O. D. Kolodnytska. – Ternopil : TSMU, 2018. – 52 p.

References

1. Babenko, O. (2004). Plekaymo movnu osobystist [Cherish a linguistic personality]. *Dyvoslovo – Miracle Word*, 4, 56-59 [in Ukrainian].

2. Humenna, I.R. (2020). Komunikatyvna kompetentnist yak odna iz skladovykh profesiynoi kultury maibutnikh likariv [Communicative competence as one of the components of the professional culture of future physicians]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho nats. universytetu. Seriiia «Pedahohika, sotsialna robota» – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series “Pedagogy, social work”*, 29, 42-45 [in Ukrainian].

3. Kasevych, N.M. (2009). *Medsestrynska etyka i deontolohiia: pidruchnyk* [Nursing ethics and deontology: a textbook]. Kyiv: Instytut kulturolohii AMU [in Ukrainian].

4. Kinash, O.I. (2020). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh likariv na etapi profesiinoi pidhotovky [Formation of communicative competence of future doctors at the stage of professional training]. *Medychna osvita – Medical Education*, 3, 84-88 [in Ukrainian].

5. Kosenko, Yu.V. (2011). *Osnovy teoriiy movnoyi komunikatsiyi [Fundamentals of the theory of language communication ed. manual]*. Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].

6. Lisovyi, M.I. (2006). Formuvannia profesiinoho movlennia maibutnikh medychnykh pratsivnykiv u vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladakh [Formation of professional speech of future medical workers in higher medical educational institutions]. *Candidate's thesis*. Retrieved from: <http://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/909/1/Lisovyi.pdf> [in Ukrainian].

7. Ostraus, Yu.M. (2016). Komunikatyvni yakosti yak kryterii sformovanosti profesiino-komunikatyvnoi kultury maibutnikh simeinykh likariv [Communicative qualities as a criterion for the formation of professional and communicative culture of future family doctors]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seria «Pedahohichni nauky» – Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Seria “Pedagogical sciences”*, 1, 172-179 [in Ukrainian].

8. Kuchma, M.O., & Kolodnytska, O.D. (2019). *Video Activity Book for the first-year students speciality 222 “Medicine” [textbook]*. Ternopil: TSMU.

9. Kuchma, M.O., & Kolodnytska, O.D. (2018). *Video Activity Book for the second-year students speciality 222 “Medicine”: manual*. Ternopil: TSMU.

Отримано 04.05.21
Рекомендовано 11.05.21

Електронна адреса для листування: kolodnytska_ol@tdmu.edu.ua